

Libellenavonden in Utrecht

De komende maanden zullen we in Utrecht elke eerste maandagavond van de maand met libellenmensen bij elkaar komen in het projecthuis (achter Simon Bolivarstraat 89, Utrecht). Elke avond met een thema. De voorlopige opzet van dit programma (waarbij iedereen welkom is) staat hieronder.

Geïnteresseerden kunnen gewoon langskomen. Neem notitieboekjes, artikelen, larvenhuidjes, boeken, dia's over het onderwerp mee. Voor de dia's geldt: maak wel een selectie.

Maandag 4 oktober 1999 om 19.30 projecthuis.

Thema: **Noord-Amerika**.

Welke libellensoorten komen daar voor, welke zijn hetzelfde als in Europa en welke soorten kunnen als zustersoorten worden beschouwd. Zijn er grote verschillen in het voorkomen bij die overeenkomstige soorten? Is de diversiteit in Noord-Amerika groter dan in Europa en vanwaar deze verschillen.

Maandag 1 november 1999 om 19.30 projecthuis.

Thema: **Frankrijk**.

Veel mensen gaan zomers naar Frankrijk. Welke soorten kan je daar verwachten. Zijn er verschillen in biotoopkeuze bij de soorten die ook in Nederland voorkomen? Verder excursieboekjes mee: als je gegevens hebt, gaan we die zodanig opschrijven (of invoeren in de computer) zodat ze gebruikt kunnen worden bij het samenstellen van de toekomstige Franse atlas.

Maandag 6 december 1999 om 19.30 projecthuis.

Thema: **groot/klein**.

De Blauwe breedscheenjuffer *Platycnemis pennipes* wordt kleiner naar het zuiden toe (als het warmer wordt), de Zwarte heidelibel *Sympetrum danae* wordt hoog in de bergen juist kleiner (als het kouder wordt). Wat zijn de mechanismen die de grootte van libellen beïnvloeden. Zijn er regels te bedenken. Neem alle larvenhuidjes mee van de Viervlek Libellula quadrimaculata die je hebt: zijn er verschillen te ontdekken in grootte in het seizoen of van de voedselrijkdom van het water (in de duinen anders dan op vennen?).

Waar?

Het projecthuis ligt in de nieuwe Utrechtse wijk Voordorp aan het noordoosten van de stad.

Met het openbaar vervoer is het projecthuis op de volgende manier te bereiken. Vanaf Utrecht CS bus 5 naar Voordorp (gaat minimaal 4 maal per uur). Uitstappen bij de halte Simon Bolivarstraat. Daarna de Simon Bolivarstraat inlopen. De derde zijstraat even rechts inslaan en na twintig meter door het groene hek naar links. Midden tussen de huizen ligt in een klein parkje het projecthuis.

Vragen

Voor vragen over deze avonden kan je contact opnemen met Marcel Wasscher
030-2517882 of m.wasscher@broekhuis.nl.

De Maanwaterjuffer *Coenagrion lunulatum* in de Noord-Hollandse duinen

De Maanwaterjuffer *Coenagrion lunulatum* is een soort die waarschijnlijk bij veel mensen redelijk onbekend is. De soort wordt nog wel eens gemist, daar ze vrij veel boven open water verblijft, en dan meestal gemengd voorkomt met de Watersnuffel, *Enallagma cyathigerum*. Maanwaterjuffers zijn echter wat kleiner, en veel donkerder op het achterlijf. Ook de groene onderkant van ogen en borststuk valt op. Op de binnenlandse zandgronden is het een plaatselijk vrij talrijke soort, maar van de duinen was tot voor kort slechts één waarneming bekend. Liefwinck (je zou haast zeggen: wie anders) ving een mannetje op 22 mei 1920 in de Schoorlse duinen. De eerste auteur (PE) was daarom ook blij verrast een mannetje te zien vliegen op 17 mei 1998, in de duinen van Texel (bij Den Hoorn, de ZZW kant van het eiland). Het individu werd niet gevangen, en de waarneming werd met enige scepsis door andere waarnemers ontvangen. Op 30 mei dat jaar ving PE echter weer een mannetje, nu op een plas enige kilometers verderop. Het leek erop dat *C. lunulatum* toch niet onmogelijk was in de duinen, en voorzichtig werd al geopperd dat er zelfs een populatie zou kunnen zitten.

De verwachtingen voor 1999 waren dus gezet, en inderdaad zijn er weer verschillende individuen in de duinen bij Den Hoorn gezien: op 28 mei 2 mannetjes op verschillende plasjes, en op 14 en 19 juni 1 mannetje op een derde plasje. Interessant genoeg zijn 2 van de 3 plasjes waar de soort in 1999 is gezien, dezelfde 2 plasjes waar de soort in 1998 is gezien (terwijl veel meer wateren regelmatig worden bezocht). Zou er dus toch een populatie zitten? Er werden echter geen vrouwtjes gevonden, en 3 mannetjes (ervan uitgaande dat de 2 mannetje van 14 en 19 juni op hetzelfde plasje maar 1 individu betrof) is wel erg weinig. Het biotoop klopt wel met het biotoop waar ze van bekend zijn: open water met een vrij uitgebreide vegetatie van in het water staande biezten. Maar ook zwervers zullen natuurlijk het liefst het specifieke biotoop opzoeken. Daarom wordt er toch aan herhaalde influx van zwervers gedacht. Er zijn 2 argumenten die dat ondersteunen. Ten eerste stammen de waarnemingen uit een periode dat ook de Noordse witsnuitlibel *Leucorrhinia rubicunda* werd waargenomen, met in totaal 13 individuen. Deze soort komt voor een groot deel met *C. lunulatum* voor, niet alleen in hetzelfde biotoop maar vooral ook in hetzelfde gebied. De meeste libellen worden met oostenwind aangevoerd, en oostwaarts van Texel ligt o.a. Drenthe, zeer rijk aan beide genoemde soorten. Ten tweede trof de tweede auteur (HN) op 9 mei 1999 ook een mannetje aan in de duinen ten zuiden van Bergen aan Zee. Ook dit individu had een geschikt biotoop uitgezocht, een ongeveer 3 jaar geleden uitgegraven duinvallei met een begroeiing van russen en zeggen. Het lijkt er echter niet op dat de soort hier een populatie heeft. Voorlopig lijkt ons dan ook de conclusie gerechtvaardigd dat *C. lunulatum* weliswaar de duinen weet te bereiken, maar zich er (nog) niet voortplant. Uiteraard is dit in de toekomst niet onmogelijk. Veel plasjes in de duinen lijken geschikt. Plasjes ten noorden van Bergen zijn bovendien kalkarm en vrij voedselarm, vergelijkbaar met plasjes uit het binnenland dus. De laatste jaren wordt er vrij veel vergraven en 'vernat'

in de duinen, en de hoeveelheid potentieel nieuwe biotoop neemt dus toe. (Hoe zit het met populaties op de Duitse waddeneilanden?) Een mogelijke belemmering is het gedrag van reeds gevestigde soorten. PE nam herhaaldelijk waar dat een enkel exemplaar van *C. lunulatum* lastig gevallen werd door *E. cyathigerum*. Hetzelfde geldt voor losse vrouwtjes van andere soorten. Het is niet onwaarschijnlijk dat zwervers die dezelfde plas hebben weten te bereiken, elkaar toch niet weten te vinden, door de vele pogingen tot paren van andere soorten, waardoor tijd en energie verspild worden. Pas boven een bepaalde kritische begindichtheid zou succesvolle vestiging mogelijk zijn (dit wordt het Allee-effect genoemd). Laten we nog maar op veel oostenwind hopen...

Pim Edelaar en Harm Niesen
correspondentie: De Dageraad 3, 1797 SK Den Hoom of
edelaar@nioz.nl

Opnieuw Beekrombout *Gompus vulgatissimus* langs de Overijsselse Vecht.

Twee jaar na de vondst van de Beekrombout langs de Overijsselse Vecht (verder in deze bijdrage 'de Vecht' genoemd) en uitsluitende exemplaren langs de Buurserbeek lag het voor de hand weer eens deze omgeving te bezoeken. Daarom zijn André Hospers en ondergetekende op 9 mei -14 dagen eerder dan in 1997- nog eens langs de Vecht wezen kijken. Hierbij werd vrijwel dezelfde route en monsterplaatsen genomen als destijds. Alleen de verzamelde huidjes, de aantekeningen op de kaart en de schaarse notities in mijn excursieboekje worden gebruikt voor dit verslag. De PC met mijn verslag van destijds wilde namelijk niet meer opstarten. Per locatie wordt aangegeven welke waarnemingen in 1999 zijn gedaan en wat er in 1997 werd gezien.

Brug bij Gramsbergen

Aan de noordkant van Gramsbergen stroomt de Vecht. Hier is maar één brug over de rivier, waar ook het afwateringskanaal van Coevorden uitmondt in de Vecht. De begroeiing is hier hoog en ruig met o.a. Grote brandnetel *Urtica dioica*. In de beek groeit o.a. Doorgroeit fonteinkruid *Potamogeton perfoliatus*. Dit is de bekende plek met de eerste vondst van de Beekrombout *Gompus vulgatissimus* en de meest westelijke van de Vecht. Net als twee jaar geleden is hier alleen één huidje van een mannetje gevonden. Opnieuw aan de Zuidoostkant van de brug, waar de Vecht en het kanaal van Coevorden in elkaar samen gaan. Het lijkt net dat het water uit het kanaal te vuil is om de soort meer westelijk voor te laten komen. In 1999 is de soort niet aan de Noordwestkant en noordoostkant (kanaalkant) aangetroffen. Aan de zuidwestkant, waar het water schoner zou kunnen zijn, is niet gezocht. Hier is ook de langste strook vegetatie uitgekamd om naar deze soort te zoeken, met een schamel resultaat. Zowel in 1997 als in 1999 is niet westelijker gekeken naar deze soort. Het gevonden huidje wijkt af, misschien omdat het nat is geweest. Het zou dus

nog gecontroleerd moeten worden. Behalve het huidje vloog er ook nog een man van de Weidebeekjuffer *Calopteryx splendens* rond.

Spoorbrug Gramsbergen-Oost

Ten oosten van Gramsbergen heeft de Vecht een steile zuidoever die is begroeid met wilgenstruiken. 200m zuidelijker loopt een smalle strook bos evenwijdig aan de spoorlijn. In de bosjes langs de spoorlijn zijn een tiental rondvliegende juveniele Rombouten gezien. De drie gevangen exemplaren waren alle vrouwtjes. Langs de Vecht zijn ook nog vier Rombouten aangetroffen. Hiervan zijn 2 vrouwtjes gevangen. Dit is nu de meest westelijke plaats waar volwassen Rombouten zijn aangetroffen. Het was ook meteen de plaats waar tot nu toe veruit de meeste volwassen exemplaren zijn gevonden. Als een trein over de spoorlijn langs dendert vliegen de libellen op uit de vegetatie omhoog een boom of struik in. De forse groene kardinaalsmuts was favoriet. De begroeiing maakt de oever slecht begaanbaar. Daarom is hier slechts kort gezocht naar exuvia. Deze zijn niet gevonden. Deze plaats is in 1997 niet gemonsterd.

De Haandrik

Bij de Haandrik mond het Coevorden-Vecht kanaal in de Vecht uit. Ten oosten van de Haandrik is in een weiland gezocht naar exuvia. Door het lage gras langs de Vecht is het hier eenvoudig om huidjes te vinden. In 1997 is hier het eerste volwassen exemplaar (een vrouwtje) gevonden in de hoge vegetatie. In 1999 is deze vegetatie nauwelijks bekeken. Alle huidjes zijn afkomstig uit het weiland. Hier is klei uit gehaald om de dijk te verhogen. Het lage weiland valt nu onder een beheersovereenkomst - niet voor 1 juni maaien - terwijl er eigenlijk nauwelijks vogels in nestelen. Verder is vloog hier nog een mannetje *Calopteryx splendens*. Om 12.17 uur is een net uitgeslopen vrouwtje aangetroffen. Totaal zijn hier 16 man en 15 vrouwenhuidjes verzameld, veel meer dan in 1997. In 1997 is hier een volwassen vrouwtje en 3 huidjes gevonden.

Leistenhoeve

Het meest oostelijke monsterpunt in Nederland is de plaats waar de weg nog vlak langs de zuidkant van de Vecht komt. Daarna buigt deze van de weg af. In 1997 was de waterstand hoger, zodat er geen huidjes in het liesgras gezocht hoefden te worden. Ook de hoge waterstand van afgelopen winter heeft voor veel afzetting van zand gezorgd. Nu waren de huidjes over groter gebied verspreid, wat het lastiger maakte om deze te vinden. Nu zijn er 7 vrouwtjes en 11 mannelijke exuvia gevonden, veel meer dan in 1997. Om 14.00 uur zijn een uitsluitend vrouwtje en mannetje (het enige manlijke exemplaar van 9 mei 1999) gevonden. Ook hier vlogen 2 mannelijke *Calopteryx splendens*. In 1997 zijn hier 6 huidjes en een uitsluitend mannetje gevonden.

Brug bij Laar Duitsland

Aangezien het boekje 'Die Flussjungfern Europas' op het verspreidingskaartje van voor 1996 geen vondsten voor de Vecht vermeld, nemen we aan dat de 6 huidjes en een juveniel vrouwtje in 1997 de eerste vondst in Duitsland is van *Gompus vulgatissimus* aan de Vecht. Vandaar dat we ook hier het voorkomen nog verifiëren. Dit jaar zijn slechts 4 vrouwelijke en 7 mannelijke huidjes gevonden. Dit is exclusief een larve, die niet teruggevonden kon worden. Zodoende kon hier niet het geslacht van worden bepaald.